

**AZ INTÉZMÉNYEK ÉS A HUMÁN TŐKE
SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓ ORSZÁGAINAK
FELZÁRKÓZÁSÁBAN**

Bartha Attila

Egyetemi doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Szanyi Miklós DSc,
MTA doktora, egyetemi tanár

DEBRECENI EGYETEM
Közgazdaságtudományi Doktori Iskola
Debrecen, 2015

1. Kutatási előzmények, a kutatás motivációja

Az, hogy az „intézmények számítanak”, ma már általánosan elfogadott tézis. Az intézményi kutatások többsége az utóbbi években már annak vizsgálatára irányul, „hogyan számítanak az intézmények” (Kapás 2008:1027). Dolgozatommal ehhez a kutatási kérdéshez kívánok hozzájárulni.

A kortárs irodalom igen gazdag olyan tanulmányokban, amelyek a különböző intézményi hatásokat, az intézmények és a gazdasági növekedés kapcsolatát világmintán vizsgálják. Ehhez képest viszonylag kevés tanulmány tárgyalja az intézmények és a növekedés közötti kapcsolatot a viszonylag fejlett országok, például az Európai Unió országainak körében. Ez technikai szempontból érhető, hiszen a szűkebb merítés egyszersmind alacsonyabb esetszámot is jelent, ami erősen korlátozza az empirikusan alkalmazható vizsgálati módszerek körét. Úgy vélem – és dolgozatommal ezt szeretném bizonyítani – hogy az elemzési technikák megfelelő választásával, a kvantitatív és kvalitatív megközelítésmód ötvözésével a közelmúlt európai fejlődésével kapcsolatosan is juthatunk releváns következtetésekre. Megjegyzendő, hogy ez a gondolat láthatóan erősen foglalkoztatja az utóbbi időben a magyar doktoranduszokat: 2011-ben Ságvári Bence

értékszociológiai megközelítéssel, 2012-ben pedig Rosta Miklós az új közmenedzsment szempontjait vizsgálva – tehát alapvetően más témában, sok tekintetben mégis hasonló motivációval – készített disszertációt a közelmúlt európai fejlődését komparatív intézményi perspektívából tárgyalva.

Dolgozatomban *az európai országok közelmúltban megfigyelhető gazdasági növekedése mögött meghúzódó intézményi sajátosságokat vizsgálom, a felzárkózást segítő, illetve visszafogó mechanizmusokat keresve*, elsősorban az elmúlt közel két évtized periódusára koncentrálva. A viszonylag rövid időhorizontot számos, részben tartalmi, részben technikai természetű ok magyarázza. Tartalmi ok, hogy az Európai Unió mai tagállamai közül 25 évvel ezelőtt számos ország még nyilvánvalóan nem volt a szabad hozzáférést biztosító rendbe (North–Wallis–Weingast, 2009) sorolható; ezért esetükben a növekedés és az intézmények között demokratikus és kapitalista országok esetében fennálló összefüggések korábban elméletileg sem érvényesülhettek. Márpedig számomra az Európai Unió gondolatának fő érdekességét a növekedés és az intézmények kontextusában éppen a szabad gazdasági és a politikai versenyt biztosító jó intézmények átültetésének kísérlete jelenti – a dél-európai,

illetve a poszt-szocialista országok EU-taggá válásukkal, pontosabban a tagságot megelőző időszak folyamán jogszabályok és szervezeti megoldások átvétele révén kerültek hivatalosan a fejlett piacbarát és demokratikus országok klubjába. A választott rövid időhorizontnak emellett technikai okai is vannak: az 1993 előtti időszakra számos országról egyszerűen nincsenek adataink – legfőképp azért, mert a kelet-közép-európai új tagállamok közül több csupán a kilencvenes évek elején nyerte el (nyerte vissza) függetlenségét. Ezt az időbeli szűkítést azonban csupán a kvantitatív elemzésben kell megtennem; a kvalitatív esettanulmányok során jobban érvényre juttatható az intézményi közgazdaságtani elemzésekben – többek között éppen a hivatkozott közgazdasági Nobel-díjas Douglass North és szerzőtársai munkásságának köszönhetően – meghatározó történeti szemlélet is. Mindemellett a dolgozat motivációja az is, hogy a közelmúlt európai fejlődését tekintve hozzászóljon a „humán tőke vagy az intézmények számítanak jobban” vitához, amely a gazdasági növekedés intézményi magyarázatainak egyik alapvitája (Paldam – Gundlach, 2008).

2. A doktori értekezés szerkezete, alkalmazott módszertan

Disszertációmban a bevezetés (1. fejezet) után a disszertáció szempontjából releváns elméleteket, illetve módszertani kérdéseket tekintem át (2. fejezet). Ezt három empirikus fejezet követi: előbb az Európai Unió országain végzett keresztmetszeti statisztikai elemzés (3. fejezet), majd két esettanulmány – Svédország (4. fejezet), illetve Spanyolország (5. fejezet) példáján keresztül vizsgálom a növekedés és az intézmények, illetve az intézményi megközelítéseket részben kiegészítő, részben azokkal rivalizáló humán tőke közötti viszonyt. Végül mindezek alapján megfogalmazom a disszertáció fő következtetéseit: az új tudományos eredményeket öt tézisben fogalmazom meg, utalva a kirajzolódó további kutatási irányokra is (6. fejezet).

Módszertani szempontból fontos, hogy *az EU-országok sokaságán végzett keresztmetszeti statisztikai elemzés, illetve a két – a svéd és a spanyol – esettanulmány kiegészítő viszonyban vannak egymással*. Bár természetesen a kvantitatív elemzés során is törekszem a növekedési tényezők, köztük a humán tőke, illetve az intézmények minél kiérleltebb és cizelláltabb operacionalizálására, ezek bizonyos országspecifikus vonásait ugyanakkor csupán a kvalitatív

esettanulmányokkal tudom megragadni. Ilyen országspecifikus jellemzőnek tekinthető Svédország esetében a svéd modell ideológiája, Spanyolországnál pedig a több évtizedes növekedési anomália, illetve termelékenységi paradoxon alakulásában kiemelt jelentőségű munkaerőpiaci környezet.

Magyarázatra szorul azonban, hogy a két esettanulmánynál miért éppen Svédországra, illetve Spanyolországra esett a választás. Egyrészt, negatív megfogalmazásban: mindenképp el szerettem volna kerülni a túlságosan erős érintettség esetében nehezen kontrollálható normativitás kísértését, ezért szándékosan nem a kelet-közép-európai országok köréből – amelyekkel közel másfél évtizeden keresztül napi intenzitással foglalkoztam – választottam egyik esetemet sem. Bízom abban ugyanakkor, hogy a disszertáció növekedéssel, illetve felzárkózással kapcsolatos következtetései általánosíthatók; érvényesek tehát a kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország esetében is – a distanciálás így remélhetőleg nem csorbitja a dolgozat eredményeinek hazai empirikus relevanciáját.

Másrészt, pozitív megfogalmazásban: Svédország és Spanyolország kiválasztásakor a nagyon különböző esetek logikájának elvét követtem; ha mindkét ország példájából

leszűrhetők bizonyos tapasztalatok, akkor ezek vélhetően általánosíthatók az európai országok esetében. Konkrétan Svédországot a fejlett európai országok közül az észak-európai különösség archetípusaként választottam. Bár a jelen pozitív megvilágításában hajlamosak vagyunk elfeledkezni róla, a jóléti állam központi szerepére építő svéd kísérlet a nyolcvanas évtizedre vitathatatlanul válságba jutott, sőt, EU-csatlakozásának idején, 1995-ben Svédország fejlettségi szintje az akkori Európai Unió 15 országának átlaga alá került. Bármilyen paradoxonnak is tűnik ma már, Svédországnak EU-tagga válásától kezdve szintén „fel kellett zárkóznia”; ex-post, persze, pontosabbnak tűnik a visszazárkózás, az élenjáró európai országok körébe történő visszakerülés kifejezése. Svédország esetében tehát azokat a mechanizmusokat, intézményi állandóságokat és változásokat kerestem, amelyek a hanyatló pályára kerülést, illetve amelyek az ebből történő kilábalást, a tartósan erőteljes növekedési pályára állást magyarázhatják.

Spanyolország kiválasztását más szempontok motiválták. Alig fél évtizede, a globális pénzügyi válság európai elmélyülése előtt az ország az Európai Unió egyik irigylésre méltó államának tűnt, amelynek látszólag sikerült megbirkóznia

terhes történelmi örökségével. Akkoriban joggal lehetett azt gondolni, hogy Spanyolország a felzárkózás egyik lehetséges útját illusztrálja, és a kisebb buktatók ellenére fokozatosan konszolidálja új intézményeit. Mind a makrogazdasági jövedelem-konvergencia, mind pedig a demokratikus politikai intézmények fejlődése szempontjából előszeretettel állították pozitív példaként a kelet-közép-európai országok elé (lásd például Caselli–Tenreyro 2005, illetve Weingast 2004). A válság előtti spanyol konvergencia különösen azért volt figyelemre méltó, mivel az elmúlt évtized folyamán az Európai Unió többi mediterrán országának felzárkózása lényegében megállt vagy nyilvánvalóan fenntarthatatlan fiskális expanzióra épült. Portugáliában és Olaszországban alapvető növekedési gondok mutatkoztak, Görögország pedig már a globális pénzügyi krízist megelőzően egyre mélyülő államháztartási és adósságválságba sodródott. A spanyol eset érdekességét azonban nemcsak a 2008 előtti – a jelen perspektívájából visszatekintve részben tünékeny – felzárkózási eredmények jelentik, hanem az is, hogy a lényegesen kedvezőbbnek látszó 2008-as makrogazdasági pozíciók ellenére 2011-re a válság Spanyolországot is ugyanúgy elérte, mint a többi mediterrán államot; sőt, ha az extrém görög esetet leszámítjuk, akkor Olaszország, illetve Portugália számos tekintetben jobban

alkalmazkodott. Röviden, Spanyolország esetének elemzésétől azt várhatjuk, hogy közelebb jutunk annak megértéséhez, milyen intézményi motívumok okozhatták az előzetesen jó – a többi mediterrán országnál szignifikánsan jobb – intézményi minőséghez képest feltűnően rossz alkalmazkodást az Európában 2008 végétől elmélyülő globális pénzügyi válság, majd a rákövetkező euróövezeti adósságválság következményeihez.

Ezen a ponton szükséges még egy módszertani megjegyzés. A kritikus olvasó számára joggal tűnhet úgy, hogy az általam vázolt megközelítésben összezsúszik a hosszú távú növekedés meghatározóinak vizsgálata (amelyre az ország-keresztmetszeti-statisztikai elemzés szolgál), illetve a rövidebb távra vonatkozó válsághoz történő alkalmazkodás analízise (részben ez áll a svéd, illetve a spanyol esettanulmányok fókuszában). Ennek technikai és tartalmi okai is vannak. A technikai okok legfontosabbikát a szokásos hosszú távú elemzésekben használt mintegy 30-50 éves vagy annál hosszabb időtávoknál itt kényszerűen szignifikánsan rövidebb periódus jelenti; ha úgy tetszik, a mai EU-tagországok fejlődésében az 1993 óta eltelt két évtizedben „túlságosan nagy” a válságidőszak súlya. Van azonban mindennek

szubsztantív magyarázata is: Jerzmanowski (2006) elemzése meggyőzően mutat rá arra, hogy a viszonylag fejlett országok csoportján belül a legfejlettebb intézményekkel rendelkezőket (ilyen többek között Svédország) éppen az különbözteti meg a „második legfejlettebb” csoportba sorolhatókétól, hogy előbbieket a válságokon jellemzően gyorsan túljutnak, utóbbiakban viszont a válságok viszonylag gyakran elhúzódnak, a sokkhatások perzisztensebbek. Más megfogalmazásban: ha úgy tetszik, egy érvényes intézményi alapú hosszú távú növekedési elemzésnek tartalmaznia kell válságperiódust is – különben az intézmények minőségével kapcsolatos percepciók szisztematikusan torzák lehetnek.

3. A doktori értekezés kutatási kérdései, hipotézisei

Az Európai Unió egyfajta különös intézményi laboratóriumnak tekinthető a gazdasági fejlődés szempontjából. A fejlett európai országok klubja építésének gondolata áthatja az elmúlt évtizedek európai gondolatát, ez ölt testet a politikai és jogi harmonizációra törekvésben, illetve a szakpolitikai legjobb gyakorlatok áramoltatásában, az europaizáció révén történő szakpolitikai transzferben is. Azt tapasztalhatjuk ugyanakkor, hogy az európai országok közötti fejlettségi konvergencia meglehetősen bizonytalan folyamat, sőt, számos jel utal arra,

hogy a 2008-tól elhúzódó válságsorozat óta a konvergencia, a fejletlenebb országok felzárkózása megállt, illetve divergenciába fordult. Feltételezve, hogy az intézményi és a gazdasági fejlettség alakulása közötti pozitív kapcsolat érvényes, itt visszaköszön disszertációm alapkérdése: milyen intézmények és hogyan számítanak – éspedig konkrétan az Európai Unió országainak közelmúltbeli fejlődésében?

A célszerű elméleti kiindulópontot ehhez egyrészt Williamson (2000) négy szintű társadalmi elemzési sémája adja, amelyben az intézményi magyarázatok tipikusan az intézményi környezet, illetve a beágyazottság szintjein vannak. Az intézményi környezet a tulajdonjogokat, a politikai és jogi formális játékszabályokat – lényegében a North-féle (1990) formális intézményeket –, a beágyazottság szintje pedig a gazdasági-politikai szereplők viselkedését alakító szokások, értékek, normák, attitűdök, azaz a kultúra – lényegében a North-féle informális intézmények – komponenseit tartalmazza. Operacionalizálva mindez azt jelenti, hogy a gazdasági növekedés intézményi magyarázatai között egyrészt a jogrendszernek és a tulajdonjogoknak, másrészt a politikai intézményeknek, harmadrészt pedig az informális intézményeknek, azaz a kultúrának lehet meghatározó szerepe.

E három intézményi tényező azonban valójában négy: a politikatudományban a Lee-tézis, illetve a hatékony demokrácia körüli koncepcionális viták (lásd többek között Knutsen 2010a és 2010b, illetve Alexander et al. 2012) újólágrámutattak, hogy a (hatalom)politikai intézmények minőségétől célszerű megkülönböztetni a szakpolitikai, ha úgy tetszik, a szakértői bürokrácia intézményeinek minőségét. Előbbit a demokrácia minőségével, utóbbit viszont a kormányzás hatékonyságával közelíthetjük inkább. A Lee-tézis – vagyis az a Szingapúr volt miniszterelnökéről, Lee Kuan Yew-ról elnevezett gondolat, miszerint a demokrácia és a piacgazdaság intézményei számos tekintetben olyan luxusjóságok, amelyek csupán a gazdasági fejlettség bizonyos fokán működtethetők tartósan sikerrel – egyfelől normatív értelemben alapvetően szemben áll az Európai Unió demokrácia- és piacgazdasági klubépítésének gondolatával, másfelől érvényessége empirikusan tesztelhető az EU-tagországok sokaságán is. A demokrácia minősége és a kormányzás hatékonysága változóinak összehasonlításakor ezt meg is teszem a disszertációban.

Mindezek alapján empirikus vizsgálatom két alapkérdése a következő: (1) hogyan hatottak a különböző intézmények a

gazdasági növekedésre a közelmúltban az EU jelenlegi tagországaiban? Továbbá: (2) mi az egyes intézményi magyarázatok relatív fontossága egymáshoz, illetve a gazdasági fejlődés hagyományos magyarázataihoz képest?

Hipotézisem: mivel az európai fejlődés elmúlt két évtizedét a formális intézmények növekvő hasonulása jellemezte, a növekedési különbségek magyarázatában az informális intézményeknek, illetve a kormányzás hatékonyságának lehet meghatározó szerepe. Amennyiben hipotézisem nem cáfolódik meg, ezzel közvetve magyarázható lenne többek között az is, hogy miért tűnhet ma az euróövezet bizonyos értelemben a konstruált konvergencia-klub bukása archetípusának. Feltevésem szerint ugyanis a közös valutaövezet déli tagállamai tipikusan csupán a formális intézményeket vették át, az informális intézményeknél, azaz a gazdasági és a politikai kultúrában, továbbá a demokrácia működésének minőségi jellemzőiben és a kormányzás hatékonyságában korábban fennálló különbségek makacsul fennmaradtak. Alternatív hipotézis: az intézmények különbségei nem meghatározóak, a fejlettségi különbségek fennmaradása a humán tőkében fennálló különbségekkel magyarázható elsősorban.

4. A doktori értekezés új tudományos eredményeit összegző tézisek és a kapcsolódó további kutatási irányok

A dolgozat főbb tudományos eredményeit az alábbi öt tézis foglalja össze:

1. tézis: Az elmúlt két évtizedben az európai országok intézményi fejlettségében nem mutatható ki olyan alapvető intézményi ok, amely elsődleges lenne a gazdasági növekedés, illetve felzárkózás mechanizmusai között – az általános együttmozgás mellett viszont a legnagyobb szóródást az informális intézmények esetében tapasztalhatjuk.

Ezt a tézist az országkeresztmetszeti-statisztikai elemzés eredményeire alapozom. Egyrészt az Európai Unió országai között az informális intézmények, vagyis a kultúra mentén mutathatók ki a legnagyobb relatív különbségek. A legcsekélyebb eltérések ugyanakkor a demokrácia minőségében vannak, a jogrendszer működésében és a kormányzati hatékonyság mentén közel azonos mértékű, közepesen jelentős a differenciálódás. Másrészt a különböző intézményi típusú magyarázatok egymással szorosan összefüggnek (statisztikailag páronként valamennyi változó szignifikánsan – 1%-os megbízhatósági szinten – korrelál bármelyik másikkal). A demokrácia minősége mindhárom

másik intézményi változóval kifejezetten szoros együttjárást mutat, a legerősebb (93%-os!) kapcsolatot ugyanakkor a kormányzati hatékonyság és a jogrend között tapasztalhatjuk. Eredményeim azt mutatják, hogy ellentétben a Lee-tézis feltevésével, a demokrácia és a kormányzati hatékonyság – legalábbis az európai társadalmakban – hosszabb időszakot tekintve a legkevésbé sem válik el egymástól: a demokrácia minősége szempontjából élenjáró észak-európai államok egyszersmind a kormányzati hatékonyságot tekintve is a legjobb eredményt mutatják.

2. tézis: Az intézményi fejlettség alakulásában igen erős a percepciós hatások szerepe, amelyek jellemzően felerősítik az exogén sokkok következményeit. Ez különösen a felzárkózó országok esetében érvényesül, mégpedig pozitív és negatív értelemben is, önerősítő intézményi hatások spirálját generálva.

Ezt a tézist elsősorban a spanyol esettanulmányra alapozom. Maga az EU-tagság, illetve az euróövezethez történő csatlakozás egyaránt pozitív percepciós következményekkel járt a **halo-hatáson** keresztül. A globális pénzügyi válság, illetve az elmélyülő európai adósságválság idején ugyanakkor a halo leépült, ami fokozta a negatív sokkok hatását.

Spanyolország elmúlt évtizedekben megfigyelhető pályájának egyik fő tanulsága, hogy a felzárkózó országok esetében a percepció tényezők jellemzően felerősítik az exogén sokkok hatását. Ez a hatás Spanyolországnál érvényes volt egyrészt pozitív értelemben: az EU-csatlakozás, illetve a GMU-csatlakozás halo-hatással járt együtt, amelynek következtében a felzárkózónak tekintett ország kockázati prémiumai tipikusan lényegesen alacsonyabbak voltak annál, mint ami a makrogazdasági fundamentumok szokásos értelmezése alapján indokolható lett volna. Később negatív értelemben is érvényesült ugyanakkor ez a percepció hatás – a fertőző típusú válsághatások jellemzően lényegesen nagyobb mértékben érintették és érintik a felzárkózónak tekintett országokat mint az élenjáró klubba soroltakat, és ez alól Spanyolország sem lett kivétel. A spanyol esettanulmánynak ehhez a tézishoz kapcsolódó tanulsága, hogy bár a közös valutaövezethez való tartozás önmagában pozitív percepció hozadékkal jár, a negatív önerősítő folyamatok zajlásának időszakában inkább csak korlátozottan tölti be remélt védőernyő funkcióját.

3. tézis: Az intézményi fejlettség tényezőinek hosszú távon megfigyelhető együttmozgása sok tekintetben korlátozza a felzárkózást, és ez az Európai Unió körülményei között is érvényes. A percepciós mechanizmusok mellett a hosszú távú felzárkózást nehezíti, hogy nem csupán a pillanatnyi intézményi fejlettség, de a fejlettség stock (állományi) tényezője, ha úgy tetszik az intézményesen felhalmozott történelmi tapasztalat is számít.

Ezt a tézisémet a svéd és a spanyol esettanulmányok együttes következtetéseire alapozom. Spanyolország esetében az aktuális intézményi fejlettségi tényezőkkel nehezen indokolható az ország relatív értelemben is – Olaszországgal összevetve is – problematikus teljesítménye a válság óta eltelt időszakban. Svédország esetében ugyanakkor a kilencvenes évek elején a szakadék széléről történő visszatáncolás magyarázata nehézkes: minek következtében törhettek meg az akkori negatív önerősítő körök? Értelmezésem szerint a svéd kísérlet történetében a kilencvenes évek elején bekövetkezett korrekció éppen az intézményi fejlettség történeti állományának téziséét illusztrálja. Gerring és szerzőtársai (2005) gondolatát a „demokrácia-fejlettségi állományról” (ha úgy tetszik, a történetileg felhalmozott demokratikus tapasztalatról)

általánosíthatjuk az intézményi fejlettségi állomány (vagy intézményi tapasztalat) gondolatában. Konkrétabban: ahhoz képest, hogy a nyolcvanas évek elején Svédországban a történeti különösségnek tekinthető szakszervezeti túlhatalom már szinte a piacgazdaság alapintézményeinek, a tulajdonjogoknak a státuszát kezdte ki, a kilencvenes évek reformjai idején az empiricizmus, a munkaadók és munkavállalók közötti kooperáció, illetve a kölcsönös respekt történetileg mélyen beágyazódott kulturális mintái (stock-jai) minden bizonnyal alapvetően segítettek a válságból történő kiút megtalálásában. Vélhető, hogy ez a hatás is felerősödik elhúzódó válságok idején – ez az egyik lehetséges további kutatási irány azok közül, amelyek különösen foglalkoztatnak.

4. tézis: Bár a különböző intézményi fejlettségi tényezők szignifikáns hatással vannak a hosszú távú gazdasági növekedésre, a humán tőke változójának hatása hasonlóan erős.

Ezt a tézisémet elsősorban az országkeresztmetszeti-statisztikai elemzésre alapozom. A humán tőke és az informális intézményi tényezők között ugyanakkor meggyőző empirikus adalékokkal alátámaszthatóan is igen erős a korreláció (a képzettséggel együtt adott társadalmakon belül tipikusan nő

például a bizalom). Ezt a hatást disszertációmban a humán tőke újfajta operacionalizálásának kísérlete is felerősíti: ennek során ugyanis a 2012 novemberében újra kalibrált Barro-Lee-féle humántőke-adatsorhoz két korrekciós tényezőt rendeltem, egyrészt a humán tőke minőségének proxyjaként a PISA-teszteredmények hatását, másrészt az egészségi állapotét. Ezáltal ugyanakkor humántőke-változóm a szokásosnál is jobban inkorporál intézményi hatásokat. Nyilvánvaló, hogy a humán tőke és az informális intézmények operacionalizálásának cizellálása, az egymás átszövő hatások szétszalazása szintén további kutatási irány lehet.

5. tézis: Mindezek alapján adódik egy normatív, gazdaságpolitikai természetű tézis is. Mivel eredményeim nem igazolják, hogy Európában érvényesülne átváltás (trade-off) a politikai intézmények minősége és a szakpolitikai hatékonyság között, így itt nem várható a kormányzás hatékonyságának tartós javulása az olykor körülményesnek tetsző demokratikus procedúrák megkerülésétől (a szakpolitikailag hatékonnak tetsző reformok érdekében).

Ez a tézis az országkeresztmetszeti-statisztikai elemzés, illetve elsősorban a svéd esettanulmány továbbgondolásából adódik, és kétségkívül az egyik további lehetséges kutatási irányt is

kijelöli. Eredményeim szerint Európában hosszabb távon a bürokratikus és a politikai intézmények minősége is erősen korrelál egymással; a Lee-tézis itt nem érvényesül. Ebből adódóan a politikai elit a hosszú távú gazdasági fejlődést inkább olyan gazdaság- és társadalompolitikai lépésektől várhatja, amelyek a humán tőke növekedését, illetve a jogrend és a demokrácia stabilitását erősítik, és mindenekelőtt a bizalom, a racionális optimizmus, illetve a fair (korrekt és méltányos) viselkedés mintáit erősítik.

A demokrácia, illetve az intézményi fejlettség stockja (történeti akkumulációja) ugyanakkor különösen exogén sokkok, válságok esetén perdöntő lehet. Kedvezőbb informális intézmények esetén ugyanis könnyebb bizonyos – akár nagy valószínűséggel romló életkörülményekkel járó – változásokhoz a társadalmi támogatottság megszerzése racionális szakpolitikai érveléssel. A svéd eset tanulsága ugyanakkor az is, hogy ott a politikai elit jellemzően korábban sem kerülte meg a demokrácia procedurális szabályait – akár a vélelmezetten hatékonyabb kormányzás érdekében sem. Ennek következtében ott az elit nagyobb eséllyel számíthat arra, hogy a különböző gazdasági-politikai aktorok krízishelyzetben kooperatívan viselkednek.

5. Összegzés

Doktori értekezésemmel ahhoz a vitához kívánok hozzájárulni, hogy a közelmúlt európai fejlődésében hogyan számítanak az intézmények. Az Európai Unió országain végzett keresztmetszeti statisztikai elemzést két esettanulmánnyal, Svédország, illetve Spanyolország példáinak elemzésével egészítettem ki. Svédország a fejlett európai országok közül az észak-európai különösség archetípusát reprezentálta, Spanyolország viszont a 2008-ban kezdődő válságsorozat előtt a kevés sikeres felzárkózási példa egyikének látszott. Fő kutatási kérdésem a különböző intézményeknek a közelmúltban, az EU jelenlegi tagországaiban a gazdasági növekedésre gyakorolt hatására vonatkozott. Igyekeztem továbbá képet kapni arról is, hogy ebben a kontextusban mi a különféle intézmények relatív fontossága egymáshoz, illetve a gazdasági fejlődés hagyományos magyarázó-változóihoz képest. Fő hipotézisem az volt, hogy mivel az európai fejlődés elmúlt két évtizedét a formális intézmények növekvő hasonulása jellemezte, a növekedési különbségek magyarázatában az informális intézményeknek, illetve a kormányzás hatékonyságának lehet meghatározó szerepe. Ez azonban csak részben igazolódott: bár a közelmúlt európai

fejlődésére nézve igaz, hogy az informális intézmények, vagyis a kultúra mentén mutathatók ki a legnagyobb különbségek, a különböző intézményi hatások között erős korreláció áll fenn – inkább az intézményi fejlettségi tényezők együttmozgása jellemző tehát. Eredményeim, különösen pedig az esettanulmányokból adódó következtetések a felzárkózás nehéz, buktatókkal teli pályáját húzzák alá. Részben azért, mert a felzárkózás kedvező időszakában fundamentálisan nem igazolható pozitív percepciók alakulhatnak ki valamely felzárkózó országról (a halo-hatás révén). Minthogy az ilyen intézményi és gazdasági felértékelődés az önerősítő mechanizmusok miatt részben látszólagos, a halo-hatás leépülésekor, válságok időszakában, a mechanizmus ellenkezőjébe fordulhat és ördögi kör alakulhat ki. Létezik azonban eredményeimnek egy normatív értelemben optimistább interpretációja is: az egyszer már létrejött magasabb intézményi minőség is megmarad az intézményi emlékezetben (az intézményi fejlettségi stock-ban) – ami hosszabb távon, ha vargabetűkkel is, de ugyancsak segíti a felzárkózást.

Alexander, A. C. – Inglehart, R. – Welzel, C. (2012): Measuring effective democracy: A defense. *International Political Science Review*, Vol. 33. No. 1., 41–62.

Caselli, F. – Tenreyro, S. (2005): Is Poland the Next Spain? *NBER WORKING PAPER SERIES*, No. w11045. Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research. Letölthető: <http://www.nber.org/papers/w11045.pdf> , (letöltve: 2013. március 8.)

Gerring, J. – Bond P. – Barndt, W. T. – Moreno, C. (2005): Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective. *World Politics*, Vol. 57, No. 3., 323–364

Jerzmanowski, M. (2006). Empirics of hills, plateaus, mountains and plains: A Markov-switching approach to growth. *Journal of Development Economics*, Vol. 81. No. 2. 357–385

Kapás J. (2008): Az intézmények számítanak, de hogyan? Beszámoló az ISNIE 2008. évi konferenciájáról. Toronto, 2008. június 20–21. *Közgazdasági Szemle*, 55. évf., 11. szám, 1027–1032.

Knutsen, C. H. (2010a): Investigating the Lee thesis: how bad is democracy for Asian economies? *European Political Science Review*, Vol. 2 No. 3., 451–473.

Knutsen, C. H. (2010b): Measuring effective democracy. *International Political Science Review*, Vol. 31 No. 2., 109–128.

North, D. C. (1990): *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge / New York: Cambridge University Press

North, D. C. – Wallis, J. J.–Weingast, B. R. (2009): *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for*

Understanding Recorded Human History. Cambridge: Cambridge University Press

Paldam, M. – Gundlach, E. (2008): Two Views on Institutions and Development: The Grand Transition vs. the Primacy of Institutions. *KYKLOS*, Vol. 61. No. 1, 65-100.

Weingast, B. R. (2004): Constructing Self-Enforcing Democracy in Spain. Joe Oppenheimer and Irwin Morris, eds., *Politics from Anarchy to Democracy: Rational Choice in Political Science*. Stanford: Stanford University Press.

Williamson, O. (2000): The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature* Vol. 38. No. 3. 595-613.

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

Nyilvántartási szám: DEENKÉTK/241/2014.
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bartha Attila
Neptun kód: XRUSQJ
Doktori Iskola: Közgazdaságtudományi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10026082

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (7)

1. **Bartha, A.:** Explaining Success and Failure in Welfare Policy Changes in Europe: Governance, Trust and Legitimacy.
Int. J. Arts Sci. 6 (4), 287-302, 2013. ISSN: 1944-6934.
2. **Bartha, A.:** Governance, culture and democracy: Institutions and economic development of EU member states.
Anale. Univ. Oradea : Stii. Econ. 22 (1), 205-214, 2013. ISSN: 1222-569X.
3. **Bartha A.** Kormányzás, kultúra vagy a demokrácia minősége? Az intézmények szerepe az Európai Unió gazdasági fejlődésében.
Politikud. Szle. 21 (2), 101-124, 2012. ISSN: 1216-1438.
4. **Bartha, A.** Macroeconomic and Business Environment.
In: From pensions to public works: Hungarian employment policy from 1990 to 2010. Ed.: eds. Fazekas Károly, Scharle Ágota -, Budapest Institute for Policy Analysis, Budapest, 8-11, 2012. ISBN: 9786155243165
5. **Bartha A.** Kormányzati hatékonyság és üzleti környezet: adalékok a növekedés intézményi magyarázatához.
In: Társadalmi Riport 2010. Szerk.: Kolosi Tamás, Tóth István György, TÁRKI, Budapest, 176-191, 2010. ISBN: 12166561

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

6. **Bartha A.**: Visszajáró svéd kísértet? Egy félreértés fogságában: a svéd modell álma és a kelet-közép-európai realitás.
Competitio. 5 (1), 59-69, 2006. ISSN: 1588-9645.
7. **Bartha A.**: Az új EU-tagországok reálgazdasági felzárkózása, belépésük a Gazdasági és Monetáris Uniósba.
In: A magyarok bementele: tagállamként a bővülő Európai Unióban. Szerk.: Hegedűs István,
: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest, 313-329, 2006.
ISBN: 9789638737618

További Közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (5)

8. **Bartha A.**, Tóth A.: A magyar nyugdíjrendszer változásai politikatudományi perspektívából.
Polititud. Szle. 22 (4), 161-183, 2013. ISSN: 1216-1438.
9. **Bartha A.**: Szabadságot és biztonságot - az igazságos társadalom keresése: Recenzió Ferge Zsuzsa (2012) "Vágányok és vakvágányok a társadalompolitikában. Válogatott tanulmányok." kötetéről (megjelent: Budapest: L'Harmattan - Könyvpont).
socio.hu 3 (3), 91-94, 2013.
(Ismertetett mű : Ferge Zsuzsa : Vágányok és vakvágányok a társadalompolitikában.
Budapest : L'Harmattan - Könyvpont, 2012, 266 p. ISBN: 9789632365565)
10. **Bartha A.**: Új megvilágításban a huszadik századi magyar növekedési, fogyasztási trendek és életviszonyok. Recenzió Tomka Béla: "Gazdasági növekedés, fogyasztás és életminőség. Magyarország nemzetközi összehasonlításban az első világháborútól napjainkig" c. könyvéről.
Külgazdaság. 56 (1-2), 128-132, 2012. ISSN: 0324-4202.
(Ismertetett mű : Tomka Béla : Gazdasági növekedés, fogyasztás és életminőség.
Magyarország nemzetközi összehasonlításban az első világháborútól napjainkig. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2011, 305 p. ISBN: 9789630590532)

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

11. **Bartha, A.:** Urcujúce hospodárske procesy v Madarsku po zmene politického systému.
In: Neznámy sused. Ed.: Csaba Zahorán, István Kollai, Slávka Očenášová, Terra Cognita
Alapítvány - Vydavateľstvo Talentum, Budapest - Bratislava, 46-67, 2011. ISBN:
9788081230165
12. **Bartha A., Matheika Z.:** A magyar kis- és középvállalatok innovációs aktivitása és innovációs
politikai preferenciái egy felmérés tükrében.
Külgazdaság. 53 (7-8), 68-88, 2009. ISSN: 0324-4202.

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai
ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján
elvégezte.

Debrecen, 2015.05.06.

